PODPORA ZUŠ

SBOROVÝ ZPĚV

ZÁKLADNÍ PŘEHLED PEDAGOGICKÝCH TÉMAT

(materiál určený zejména začínajícím učitelům základních uměleckých škol)

Autoři: Ing. Vladislav Souček

Mgr. Silvie Pálková

Duben 2013

evropský sociální fond v ČR
EVROPSKÁ UNIE
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY
OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost
NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ
INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

1. Konkrétní doporučení k základním pedagogickým tématům předmětu

1.1. Předpoklady pro práci v pěveckém sboru

Základním předpokladem pro činnost pěveckého sboru je vzbuzení opravdového zájmu, a to jak ze strany dětí, tak také ze strany učitele. Učitel si především musí uvědomit, má-li na založení sboru osobní zájem. Vedení dětského sboru, pokud má sbor docílit nadstandardních výsledků, vyžaduje od sbormistra vysoké osobní nasazení a náročnou domácí přípravu. Dětský sbor nelze vést jako „řemeslo“, to by děti dostatečně nemotivovalo. Je třeba si uvědomit, že zatímco domácí příprava hráče na sólový nástroj je jednoduše sledovatelná a „měřitelná“, je sborový zpěvák podstatně anonymnější a nedostatek jeho domácí přípravy, nedostatek motivace k práci, se projeví velmi negativně na výsledcích celého sboru.

Je třeba věnovat pozornost výběru dětí, resp. poslechnout si děti, které by ve sboru rády zpívaly. Sbormistr by měl spolehlivě poznat, zda dítě je pro činnost ve sboru hlasově disponované či zda má nějakou hlasovou vadu. V dnešní době přichází do sboru velký počet dětí, které mají malý hlasový rozsah (zpravidla v nízké poloze) a nemají vůbec rozezpívaný hlavový rejstřík. Vhodnými hlasovými cvičeními a motivačními hrami zpravidla uvolňovacího charakteru se tyto děti dají bez problémů začlenit do sboru. U některých „nezpěváků“ to však může trvat delší dobu a vyžaduje to ze strany dítěte i pedagoga trpělivost, vůli a částečně individuální práci.

Sbormistr by si měl též položit otázku, zda ke své práci sežene vhodného korepetitora – klavíristu, který se bude pravidelně zúčastňovat alespoň části zkoušky. To je samozřejmě ideální řešení. Mnohdy se sbormistr s klavíristou domlouvá pouze na účasti na vystoupení či koncertě. Zde je nesmírně důležité, aby vystoupení předcházelo bezpečné nazkoušení skladeb a souhra sboru s klavíristou, aby případné nejistoty zpěváků pramenící z neznalosti doprovodu nevedly k chybám na jevišti. Často se stává, že sbormistr, který nemá k dispozici klavíristu ani na vystoupení, doprovází sbor sám. Kvalita zpěvu tím ve většině případů klesá, neboť děti nemají pevné vedení gesty sbormistra, zpravidla se nepřinutí k adekvátnímu výrazu a v případě chyb jsou bez kontaktu se sbormistrem bezradné. V takovém případě je lépe zařazovat skladby a cappella či s jiným doprovodem, ke kterému je k dispozici instrumentalista.

1.2. Stanovení konkrétních cílů, vedení žáků k systematické práci

Je dobré si od začátku stanovit výhledově cíl práce, třeba nejprve malý, ale reálný. Například vystoupení o vánocích, třeba už přímo s konkrétním datem, nebo na konci školního roku a podobně. A hned přemýšlet o nějaké konkrétní skladbě, kterou bychom zařadili do repertoáru. Děti by se měly od samého začátku učit cílevědomě dosáhnout něčeho konkrétního. Není dobré, když sbor pracuje

nejprve čtvrt roku víceméně bezcílně, a pak teprve sbormistr hledá, jak a kde by se sbor mohl uplatnit.

Důležité je od začátku vést členy sboru k systematické práci. S tím souvisí organizace zkoušky. Zkouška by sice neměla být monotónní a fádní, na druhou stranu je určitá pravidelnost předpokladem. Jak dlouhou zkoušku plánujeme? U malých dětí od pěti do sedmi nebo osmi let postačí 45 minut, starší děti jsou schopny pracovat s přestávkou i dvě vyučovací hodiny. Záleží na místních podmínkách školy, zda docílíme jedné nebo dvou zkoušek týdně.

1.3. Hlasová výchova a rozezpívání, základní principy při práci s hlasem

Protože hlasová výchova musí být primárním předpokladem práce, zařazujeme ji na začátek zkoušky. V rámci úvodního rozezpívání, které slouží k uvolnění hlasivek, jejich odhlenění, rozhýbání a rozcvičení, provádíme systematickou hlasovou výchovu. Ta slouží k cílevědomé a dlouhodobé práci s hlasovou kulturou sboru. Je nutné od začátku vést děti ke zdravému, přirozenému, nenásilnému tvoření tónu, ke správnému dýchání a držení těla, seznamovat je s pojmy „dechová opora“, „hlavový tón“ atd. Pro cílevědomou práci je potřebná alespoň čtvrthodina promyšlených cvičení. Samotnému rozezpívání by měla též předcházet fáze uvolnění celého těla a jeho napřímení. U menších dětí pracujeme formou motivačních her – lépe tím navodíme celkovou uvolněnost těla při zpěvu, aktivujeme dechové funkce a mimiku obličeje, navodíme pocit hlavového tónu ad. Je vhodné zařadit i krátká dechová cvičení vedoucí ke správnému použití žeberně-bráničního dechu. V průběhu rozezpívání dále můžeme zařadit cvičení vedoucí ke zlepšení artikulace, dynamiky apod.

Pokud si sbormistr není sám dostatečně jistý v technice zpěvu, měl by se poohlédnout po vhodném hlasovém pedagogovi. Velký význam má i návštěva různých sbormistrovských setkání a seminářů, kde se touto problematikou systematicky zabývají skuteční odborníci. Je třeba si ale při hledání pomoci uvědomit podstatný rozdíl mezi požadavky na hlasovou kulturu u sólových a sborových zpěváků! Zatím co učitel sólového zpěváka potřebuje zdůraznit jeho osobní individualitu, vyzdvihnout jeho hlasovou jedinečnost, je u sborového zpěváka potřeba pracovat na takové technice, která nepovede k „vyčnívání“ sólisty z hlasové skupiny, ale naopak ke sjednocení barvy zvuku sboru. Zde někdy dochází ke třenicím mezi sbormistrem a hlasovým poradcem v pojetí hlasové techniky. Ideální je, pokud hlasový poradce sám prošel kdysi dětským sborem u dobrého sbormistra, a zná tak přímo z praxe požadavky na tvorbu tónu ve sborovém zpěvu. Vynikající učitel sólového zpěvu by ale někdy naopak mohl jednotnému sborovému zvuku i uškodit.

1.4. Metodika nácviku skladeb na zkouškách

Další část zkoušky je vhodné věnovat nácviku nové skladby, protože děti jsou ještě „čerstvé“ a schopné vyššího soustředění na novinky. Zejména u začínajících sborů si dobře promyslíme

náročnost skladby. Volíme raději méně náročnou skladbu, abychom děti „chytli“, a co nejdříve jim ukázali, čeho budou moci nácvikem dosáhnout. Stačí třeba snažit se nacvičit jen několik taktů, z nichž bude zřejmý charakter a efekt skladby. Tím děti motivujeme. Chybou by bylo začít v první části zkoušky cvičit skladbu, která je na hranici technických možností sboru. Děti by pojaly nedůvěru ve vlastní možnosti, a nácvik by je nebavil. Tato část zkoušky by měla trvat zpravidla přibližně čtvrtinu až třetinu celé délky zkoušky. Samozřejmě nelze to brát se stopkami v rukou! Sám sbormistr musí poznat, kdy začne ochabovat pozornost, nebo kdy by se případně u dětí při těžší skladbě projevila jakási beznaděj. V tom případě není chybou nácvik nové skladby přerušit a zařadit jako opakování nějakou starší již více propracovanou píseň. Na ní si děti uvědomí, co již jsou schopny zazpívat, a s novou chutí pak mohou pokračovat v obtížnějším nácviku.

Rozmysleme si také metodu nácviku nových sborů. Často diskutovanou je otázka, zda v dětském sboru nacvičovat zpěv skladeb z not, nebo bez not. U mladších sborů a u jednodušších skladeb je samozřejmě možné cvičit skladby rovnou zpaměti. U náročnějších skladeb se bez not, zejména zpočátku, samozřejmě neobejdeme. Nejjednodušší je opatřit všem členům sboru tištěný notový materiál. (Ovšem pozor na dosti složité předpisy, týkající se autorských práv!) Má-li každý člen sboru vlastní notový materiál, nabízí se ta výhoda, že je možné motivovat děti k alespoň částečné domácí přípravě. Další velkou výhodou je možnost poznámek, které si děti mohou do not připisovat. Může se jednat o důležité sbormistrovy pokyny k výrazu, tempovým nebo dynamickým změnám, nebo „vlastní“ upozornění na intonačně nebo rytmicky obtížná místa. Užívání notových materiálů v rukou dětí má ale i svoje nevýhody. Zpívat správně a efektivně z not je totiž dost náročné, protože ve většině případů svádí děti k tomu, že nespustí oči z not, a to i tehdy, když už skladbu znají zpaměti! To odpoutává jejich pozornost od sledování sbormistrova gesta, a tím se stává obtížnějším podřizovat se jeho tempovým, dynamickým a výrazovým požadavkům. Proto je nezbytné občas nechat sbor noty cvičně odložit. Má to i svoje velké opodstatnění: pokud nesmí, nebo nemůže zpěvák sledovat slova a notový záznam, snadněji udělá v „nejistém“ místě chybu, kterou si spíše uvědomí, a příště se jí může vyvarovat.

V notovém zápisu, který drží děti v ruce, uvádějí sbormistři někdy v podstatě všechny hudební značky tempové, dynamické, výrazové i další, které autor pro přednes skladby předepsal. V jiném případě mají zpěváci k dispozici pouze noty a text, bez všech dalších pokynů. To může mít tu výhodu, že děti musejí všechny tempové, dynamické i výrazové pokyny odezírat ze sbormistrova gesta, což velice usnadňuje výrazové provedení skladby, protože zpěváci nemohou monotónně zpívat něco neměnně nacvičeného. Vždyť přece je třeba na koncertě brát v úvahu akustiku prostoru, ale třeba i složení posluchačů! Jeden vynikající dirigent hlásá zásadu, že pokud je skladba provedena dvakrát naprosto stejně, není něco v pořádku, že každé provedení by mělo být v nějakém detailu „originálem“.

Při nácviku bych doporučil používat jednu vyzkoušenou a nesmírně osvědčenou praxi: udělá-li zpěvák chybu, a uvědomuje-li si ji, „ohlásí ji“ sbormistrovi zvednutím ruky. V takovém případě může sbormistr ve skladbě pokračovat, aniž by zpěv přerušil, protože ví, že chyba byla zaregistrována. Zpěvák, který chybu přiznal, si příště s velkou pravděpodobností dá v daném místě větší pozor. Za toto přiznání samozřejmě nesmíme dotyčného nikdy pokárat, ale naopak pochválit! Vyzdvihneme, že

není špatný, ale naopak dobrý zpěvák, který ví, že udělal chybu, a příště si může dát pozor, na rozdíl od jiného „hloupého“, který si svoji chybu neuvědomí, a tak ji příště klidně zopakuje. Toto je léty vyzkoušená praxe.

Někteří sbormistři nedávají dětem do ruky noty, ale vyvěšují je na čelní stěnu zkušebny ručně napsané či počítačově zpracované na velkém archu papíru. I to je možný způsob, který odstraňuje problém „očí přilepených na notový zápis“, držený v ruce. Samozřejmě výroba velkých plachet přidělá sbormistrovi práci.

Samotný nácvik nové skladby může probíhat různým způsobem. Dobré je vyzkoušet metodu, že nejprve skladbu sboru „představíme“ zahráním, případně pohovoříme o jejím obsahu, okolnostech vzniku, následné interpretaci apod. Někteří sbormistři postupují metodou dělených zkoušek po hlasech, kde zpěváci nacvičují pouze svůj hlas, a až po jeho spolehlivém zvládnutí se všechny hlasy sejdou na společné zkoušce. Význam této metody je v tom, že jednak všechny hlasy ještě před vícehlasým zazněním jsou intonačně dobře připraveny, a za druhé – zejména u vyspělých sborů - se děti nedočkavě těší, „kdy už konečně budou slyšet skladbu celou“.

U delších (dvouhodinových) zkoušek je vhodné přibližně v polovině zkoušky zařadit „hlasovou“ přestávku. Ta může mít také různý průběh. Většinou bývá vyplněna různými pokyny k další činnosti, hodnocení proběhlých koncertů a dalších akcí, sledováním docházky a podobně. Někdy je vhodné zařadit i určité protažení těla malou procházkou atd. Děti by rozhodně neměly na zkoušce dvě hodiny pouze sedět, to by bylo velmi nezdravé! Proto během zkoušky zařazujeme i zpěv vestoje. U některých sborů zabírá zpěv vestoje dokonce většinu času zkoušky. Při vědomém správném držení těla však není podstatný rozdíl mezi zpěvem vsedě a vestoje. Je třeba dbát na to, aby si zpěváci vsedě neohýbali záda, aby seděli rovně. Máme-li ve zkušebně židle, nebo lavice s opěradly, sledujeme, aby při zpěvu se děti pokud možno neopíraly. U vyspělejších sborů je naprostým pravidlem, že mimo zpívání si děti mohou „hovět“ a opírat se, ale jakmile začnou zpívat, automaticky a bez říkání se vzpřímí a zády se opěradel nedotýkají. Ovšem to vyžaduje dlouhodobý zvyk.

Další část zkoušky by měla být věnována procvičováním detailů skladeb, které už jsou nakorepetovány a intonačně víceméně zvládnuty. Tady je třeba věnovat velkou pozornost promyšlenému přednesu. Je smutné, když mnohdy dobrý sbor přednese skladbu sice intonačně zvládnutou, ale zcela bez jakéhokoliv výrazu, bez skutečného prožitku. Je třeba dbát na promyšlené dynamické propracování, aby skladba nebyla plochá, ale na druhou stranu aby změny dynamiky nebyly násilné a nelogické. Dynamiku a její změny je nutné ve sboru cvičit například už v první části zkoušky, při hlasových cvičeních.

Závěr každé zkoušky by pak měl navodit ve zpěvácích pocit úspěšnosti, proto sem zařazujeme například nějakou oblíbenou a „usazenou“ skladbu, kterou mají děti rády. Osvědčuje se pro odlehčení občas zařadit například i skladbu přímo na přání zpěváků. Zkouška by v každém případě měla být pestrá, vyvarujme se jednotvárnosti, pokud to výjimečně nevyžaduje například příprava na následující vystoupení. Požadavku pestrosti odpovídá i celkový počet skladeb, procvičovaných na

zkoušce. Věnovat celou dvouhodinovou zkoušku pouhým dvěma nebo třem skladbám – to nevypovídá o dobré přípravě sbormistra!

1.5. Výuka intonace a základní hudební teorie na zkouškách sboru

Sbormistr by se měl kromě hlasové výchovy a práce na skladbách věnovat též výuce sborové intonace a základům hudební teorie, aby se děti dokázaly orientovat ve sborových partiturách a současně zazpívat z listu jednodušší písně. To vše usnadní práci při nácviku skladeb. Je na uvážení sbormistra, kolik času věnuje této přípravě na zkouškách, cíle a výstupy si může sbormistr stanovit prostřednictvím Školního vzdělávacího plánu sboru „na tělo“. Je dobře, pokud jde nácvik této dovednosti ruku v ruce s nácvikem skladeb, tedy sbormistr upozorňuje např. na tempová a výrazová označení, obtížnější rytmus či intonaci, včetně poučení o autorovi a okolnostech vzniku skladby.

1.6. Vlastní příprava a erudice sbormistra – dirigentské gesto

Jednou z důležitých vlastností sbormistra by měla být dovednost kriticky zhodnotit sám sebe a výkon sboru. Jak snadno si člověk po nevydařené zkoušce vymyslí mnoho důvodů, proč to, či ono nešlo. Ale analýza vlastního postupu při konkrétní situaci a uvědomění si dosažených výsledků či naopak vlastních chyb, nám budou dobrými pomocníky. Nesmíme ani zapomenout na důležitost otevřeného přístupu k dětem, optimistického postoje a v neposlední řadě humoru a vtipu.

V práci sbormistra se navíc kromě pedagogických schopností vyžadují též hudební dovednosti. Každou skladbu, kterou se sbormistr chystá se sborem nacvičit, by měl do detailů ovládat, měl by mít jasnou představu, jak by tato skladba měla znít, kde jsou např. intonační úskalí, která bude třeba nacvičit s obzvláštní péčí atp. Samozřejmě, i při samotném nácviku se mohou vyskytnout další otázky a dílčí problémy. Práce na skladbách je tak nikdy nekončícím uměleckým procesem.

Samostatným a velice důležitým tématem je zvládnutí efektivního dirigentského gesta. Zde se často setkáváme se zbytečnými chybami. V základních studijních materiálech se sice sbormistr seznámí s tím nejzákladnějším dvou, tří a čtyřdobým „taktováním“, ale to je pro uspokojivé zvládnutí přednesu skladby velmi málo. Nestačí sboru rukama pouze ukazovat tempo, případně nástupy jednotlivých hlasů, dobrý sbormistr svým gestem modeluje skladbu, ovládá dynamiku, svým výrazem obličeje dotváří celkový výraz skladby. „Souměrné“ gesto obou rukou není přece nutné užívat od začátku až do konce! Zatím co pravá ruka například usměrňuje tempo a jeho změny, má levá ruka možnost pracovat s výrazem. A to nás žádná učebnice nenaučí, to je umění, které lze získat praxí, zkušeností. Je vhodné cvičit (mimo sbor!) vzájemnou nezávislost obou rukou. Jsou místa ve skladbě, kde dokonce přísně teoretický taktovací vzorec můžeme na chvíli úplně opustit a výraz sboru umocňovat naprosto netradičním gestem!

Co však sbormistrovi nelze odpustit, je nezvládnutí nástupového gesta na počátku skladby. Sbor musí být zvyklý na absolutní koncentraci v okamžiku, kdy sbormistr zvedne ruce do základní pozice. Tady, a ne jinde, je okamžik cíleného a koncentrovaného nádechu, uvědomění si základního tónu nebo akordu, základní vstupní dynamiky i přípravy správné artikulace první slabiky. Jen špatný sbormistr používá tohoto zvednutí rukou k utišení sboru a získání nějaké základní pozornosti. Děti by si měly zvyknout, že úvodní dirigentovo gesto vždy bezprostředně předchází začátku skladby!

K samostudiu dirigování doporučujeme poměrně jednoduchou metodu. Požádejte, aby vás někdo natočil na videokameru při dirigování skladby zepředu, čelně, a potom si v klidu doma záznam přehrajte. Věřte tomu, že řadu vyložených chyb, nebo řadu drobných nedostatků, neukázání jasného nástupu sboru nebo hlasu, absence ovládání dynamiky, nesrozumitelnost gesta nebo sbormistrova požadavku, odhalíte ze záznamu sami naprosto nenásilným a taktním způsobem.

Použití kamery lze doporučit i ke sledování, případně korigování vizuálního vyznění vystoupení sboru. V poslední době se dost rozmohl zlozvyk zneužívání naprosto neústrojného a nepřirozeného pohybu zpěváků. Řízené kymácení sboru ze strany na stranu, jednotné „spartakiádní“ pohyby rukou a další od profesionálních dospělých zpěváků okopírované zlozvyky do vyspělejšího dětského sboru nepatří, a dají se připustit snad nejvýše u nejmenších dětí, které tím chtějí prezentovat jakousi odpustitelnou dětskou „roztomilost“.

1.7. **Dramaturgie koncertů a vystoupení**

Sborová práce musí mít jasně předem stanovený cíl. Může to být konkrétně plánovaná činnost koncertní, může to být předem připravený zájezd, často to bývá i soutěžní vystoupení. Jak připravíme dramaturgii vystoupení? I tady platí většinou požadavek pestrosti. Nudně by například mohlo působit dvacetiminutové prezentování skladeb nebo úprav jediného autora. Stejně nepřirozeně by vyznělo v krátkém programu spojení církevní skladby se skladbou řízného popu. Chyby se dělají i v řazení uváděných skladeb. Například začít třeba pěknými lidovkami a skončit Dvořákem nebo Smetanou by jistě nadšení znalého publika nevzbudilo. Při sestavování repertoáru tedy dbáme na kontrasty tempa, dynamiky, tónin, střídání sólistů a sboru, obsahu skladeb, příp. slohových období. Někdy řadíme koncertní programy chronologicky podle vzniku skladeb, jindy volíme programy tématicky zaměřené (výročí skladatele, skladby z jednoho období, zaměření k ročnímu období apod.). Také z vlastní zkušenosti odhadujeme, jak budou skladby působit na posluchače. Je též vhodné, aby se v programu střídaly skladby, které děti bezpečně ovládají, s těmi, které se provádějí krátce a kde může být nejistota zpěváků větší.

1.8. Možnosti dalšího studia

Sbormistrovská práce je určitě náročná, ale také radostná, protože sbormistr může vidět výsledky svého snažení poměrně brzy a prokazatelně. Nesmírně důležité je neustálé sbírání dalších a dalších zkušeností. Příležitostí k tomu je po absolvování školy dost. Jeden z nejefektivnějších prostředků dalšího „studia“ sbormistrovství je sledování práce svých kolegů. Nevynechejte ani jedinou příležitost vidět při práci se sborem kolegu! A to ať je vyspělejší než vy, nebo ať je třeba úplný začátečník! Z práce toho zkušenějšího si můžete odnést nějaký námět, převzít jeho zkušenost s nácvikem, s prací na výrazu a podobně. A z chyb toho méně zkušeného se zase můžete poučit, čeho se ve vlastní práci vyvarovat.

Velice účinné je také sledovat možnosti sbormistrovských setkávání, zúčastňovat se různých seminářů, sborových festivalů a přehlídek, koncertů jiných sborů. Sbormistr není nikdy „hotov“ se svoji přípravou, se svým studiem sborové práce, to mějte vždy na paměti.

2. Notové materiály

V následujícím přehledu uvádíme příklad sborníků a not, ze kterých může začínající sbormistr čerpat. Jsou zde jednohlasy i vícehlasy, vždy záleží na konkrétním uvážení sbormistra, zda je sbor schopen vybranou skladbu zvládnout. Je dobré, i pokud jsou ve sboru již zkušenější zpěváci, zařazovat zpěv jednohlasých skladeb, neboť se na nich sbor naučí zpívat přesné unisono.

2.1. Lidové písně

Jeremiáš Otakar: První směs národních písní (Orbis Praha 1952)
Lýsek, František: Pampelišky, Pomněnky – výběr (Nadace Františka Lýska, Brno 1997)
Malát Jan: Zpěvy lidu českého I. (Urbánek a synové Praha 1945)
Raichl, Miroslav: Padesát národních písní ve dvojhlasých úpravách (ČHF Praha, 1978)
Raichl Miroslav: Zahrajte tu mou (IPOS ARTAMA 1997)
sborník, sestavil Kovařík, Vladimír: Sborový zpěv na střední pedagogické škole
(Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1984)
sborník, sestavil Uherek, Milan: Zpíváme ve sboru (SPN, Praha 1985)
Sládek, Ferdinand: Náš poklad I (Supraphon, Praha 1988)
Sládek, Ferdinand: Náš poklad II (Editio Supraphon, Praha 1998)
Tučapský Antonín: Leť naše holubičko bílá (Krajský pedagogický ústav v Olomouci 1971)
Uherek Milan: Zpívá Severáček (ODPM, OKS, Liberec 1980)

2.2. **Umělé písně jednohlasé, sborníky, cykly a jednotlivé tituly**

Bárta, Lubor: Říkadla (Svátky písní Olomouc)
Burian, Karel Emil: Na vysoké jedli (vyd. neuveden)
Bůžek Jan: Je nám dobře na světě (Editio Supraphon 1974)
Dostalík, Jaroslav: Polka (rkp)
Eben, Petr: Elce pelce kotrmelce (Supraphon, Praha 1985)
Eben, Petr: Jarní popěvky (Krajské osvětové středisko Ostrava 1964)
Eben, Petr: Kolotoč a hvězdy (rkp)
Eben, Petr: Šťastnou cestu (Olomoucký festival dětských pěveckých sborů 1974)
Eben, Petr: V Trávě (Orbis Praha, 1961)
Eben, Petr: Zelená se snítka (Státní hudební vydavatelství, Praha 1967)
Eben, Petr: Zvědavé písničky (Svátky písní Olomouc, rok neuveden)
Feld, Jindřich: Devět písniček dětem (Supraphon, Praha 1972)
Gause, František: Březnový pochod (Svátky písní Olomouc, 1982)
Hába, Karel: Nejmenším zpěváčkům (Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, rok neuveden)
Hanuš, Jan: Malované písničky (Panton, Praha 1975)
Hurník, Ilja: Písničky pro děti (Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1958)
Janáček, Leoš: Královničky (Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1954)
Jurkovič, Pavel: Živá hudba minulosti ve škole (Muzikservis, Praha 1999)
Loudová Ivana: Kánonické písničky (KP Jirkov a ČHF, Praha 1977)
Lukáš, Zdeněk: Kolotoč (rkp)
Mácha, Otmar: Bábrlata (rkp)
Martinů, Bohuslav: Dětské písně (Panton Praha 1977)
Neumann: Věroslav: Intervaly (rkp)
Neumann, Věroslav: U nás v kapele
Petr, Zdeněk: Houbařská (rkp)
Petr, Zdeněk: Prázdninová (rkp)
Raichl, Miroslav: Ivánkova zvířátka, strašidla a prasátka (Městské kulturní středisko v Tachově a Tachovský dětský sbor, rok neuveden)
Raichl, Miroslav: Tři malé pohádky (rkp)
Raichl, Miroslav: Veselá teorie (Klub pracujících v Jirkově, Jirkov 1972)
Raichl, Miroslav: Veselá teorie II (OPS a ODDM Šumperk 1990)
sborník, sestavil Uherek, Milan: Zpíváme ve sboru (Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1985)
Říha, Josef: Zamotaná písnička
Šesták Zdeněk: Co to zvoní, co to cinká (Editio Supraphon, Praha 1971)
Teml, Jiří: Kolotoč (vydavatel neuveden)
Trojan, Václav: Pochod písmenek
Uherek, Milan: Vrabčí písničky (rkp)

2.3. **Umělé písně vícehlasé, sborníky, cykly a jednotlivé tituly**

Berkovec, Jiří: Vítej, máji
Dvořák Antonín: Moravské dvojzpěvy op. 20, 32 a 38, SNKL HU Praha, Praha, 1955 (výběr) (op.20 a op.38 jsou nazvány Čtyři dueta, souhrnně vydáno pod názvem Moravské dvojzpěvy)
Eben Petr: Co se za den zažije (OKS a MKS Tachov a Tachovský dětský sbor, 1982)
Eben Petr: Čtyři vánoční písně (Státní hudební vydavatelství, Praha 1966)
Eben, Petr: Deset poetických duet
Eben, Petr: Kolotoč a hvězdy
Eben, Petr: Liturgické zpěvy (rkp)
Eben, Petr: Missa adventus et quadragesimae
Eben, Petr: O vlaštovkách a dívkách (Ústřední dům lidové tvořivosti, Praha 1960)
Eben Petr: Slavíček rajský (DKO, Jihlava 1985)
Eben, Petr: Truvérská mše
Eben, Petr: Zelená se snítka (Státní hudební vydavatelství, Praha 1967)
Feld, Jindřich: Malé polyfonie
Felix, Václav: Tři větrné sbory
Fišer, Luboš: Fašank, rkp. 1982 (rkp a in: Sborník Folklorní inspirace Svátky písní Olomouc 1986)
Gause, František: Mudrc z Číny
Gause, František: Začínáme zpívat dvojhlasně (Svátky písní Olomouc 1977)
Hanuš, Jan: Kánony pro dětské hlasy
Hanuš, Jan: Měsíce
Hradecký, Emil: Písně kosmické (Emil Hradecký, hudební vydavatelství a nakladatelství pro školy, Praha, rok neuveden)
Hradecký, Emil: Tři milostné písně (Emil Hradecký, hudební vydavatelství a nakladatelství pro školy, Praha, rok neuveden)
Hurník Ilja: Missa vinea crucis (Editio Supraphon, Praha 1997)
Hurník Ilja: Červnová noc (Panton Praha 1973)
Hurník, Ilja: Dětské sbory (Editio Supraphon, Praha 1986)
Hurník, Ilja: Dětské sbory (IPOS ARTAMA Praha Letenská vonička, 1998)
Hurník, Ilja: Slovníček kontrapunktu
Hurník, Ilja: Voda, voděnka (Park kultury a oddechu Olomouc, 1985)
Jurkovič, Pavel: Živá hudba minulosti ve škole (Muzikservis, Praha 1999)
Kabeláč Miloslav: V přírodě op. 35, Editio Praga H 3830
Kopelent Marek: Praštěné písničky, Uherské Hradiště 1984 (a in: sborník Život jako písnička Svátky písní Olomouc 1988)
Loudová, Ivana: Páni kluci
Lukáš Zdeněk: Hejdum dá!, Ústav pro kulturně výchovnou činnost Praha 1988
Lukáš, Zdeněk: Máj
Lukáš Zdeněk: Řemeslníci (rkp. 1976, in Folklorní inspirace Svátky písní Olomouc 1986)
Lukáš, Zděněk: Věneček

Lukáš, Zdeněk: Zpívala bych, zpívala
Lýsek, František: Pampelišky, Pomněnky (Nadace Františka Lýska, Brno 1997)
Mácha, Otmar: Moravské lidové písně pro tři ženské hlasy a klavír (Panton, Praha 1976)
Málek, Jan: Královničky (Praha 1977)
Málek, Jan: Kvítí milodějné (rkp)
Matys, Jiří: Červená se muchomůrka
Neumann, Věroslav: Různá počasí
Neumann, Věroslav: Tři skladby pro dětský sbor, trubku a klavír
Neumann, Věroslav: Zázračná muzika
Novák, Jan: Gloria
Raichl Miroslav: Desítka písniček z gramofonu Jendy Bendy (vyd. in: Sborník skladeb M. Raichla Svátky písní Olomouc 90)
Raichl Miroslav: Dětské sbory (Editio Praga)
Raichl, Miroslav: Dětské sbory – Miroslav Raichl (IPOS ARTAMA – Letenská vonička, Praha 1999)
Raichl, Miroslav: Písničky pro našeho pejska
sborník, sestavil Kovařík, Vladimír: Sborový zpěv na střední pedagogické škole
(Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1984)
sborník, sestavil Stašek, Čestmír: Antologie české vokální tvorby pro děti
(Ústav pro kulturně výchovnou činnost, Praha 1983)
sborník, sestavil Uherek, Milan: Zpíváme ve sboru (Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1985)
sborník: Zpíváme s Kvítkem (Informační centrum dětského sborového zpěvu PKO v Olomouci ve spolupráci s ČHF v Praze, 1990)
sborník: Zpíváme s Olomouckým pěveckým sborem (Informační centrum dětského sborového zpěvu PKO v Olomouci ve spolupráci s ČHF v Praze)
sborník: Zpíváme s Podorlickým dětským pěveckým sborem (Informační centrum dětského sborového zpěvu PKO v Olomouci ve spolupráci s ČHF v Praze)
sborník: Zpíváme s Tachovským DS (Informační centrum dětského sborového zpěvu PKO v Olomouci ve spolupráci s ČHF v Praze, 1988)
sborník: Zpíváme se Severáčkem (Informační centrum dětského sborového zpěvu PKO v Olomouci ve spolupráci s ČHF v Praze, 1988)
sborník: Zpíváme se Sušickým DS (Informační centrum dětského sborového zpěvu PKO v Olomouci ve spolupráci s ČHF v Praze, 1991)
sborník: Zpíváme se Šumperským dětským sborem (Informační centrum dětského sborového zpěvu PKO v Olomouci ve spolupráci s ČHF v Praze)
Slavický, Klement: Jarní kolotoč
Smetana, Bedřich: Tři ženské sbory (Melantrich Praha, rok neuveden)
Smolka, Jan: Věneček z kvítí (Svátky písní Olomouc, 1977)
Stašek, Čestmír: Antologie české vokální tvorby pro děti
(Ústav pro kulturně výchovnou činnost, Praha 1983)
Stecker, Karel: Koleda
Trojan Václav: České pastorely (Panton Praha 1968, partitura 1966)
Tučapský, Antonín: Vánoční koledy

Uherek, Milan: S kánonem do světa
Uherek Milan: Zpívá Severáček (ODPM ve spolupráci s Okresním kulturním střediskem v Liberci, Liberec, 1980)

3. Literatura pro sbormistry

Buček, M.: **Sborový zpěv I.** (Masarykova univerzita, Brno 1990)

Buček, M.: **Sborový zpěv II.** (Masarykova univerzita, Brno 1992)

Burešová, A.: **Cantus iuventutis** (2002)

Daniel, L.: **Kapitoly z metodiky hudební výchovy** (1984)

Dimény, J. : **Zvuk jako hra** (Panton, Praha 1992)

Fedor, V.; Vrchotová-Pátová, J.: **Sborový zpěv a řízení sboru** (Supraphon, Praha 1969)

Chládková, B.; Snížková, J.: **Slabikář začínajícího zpěváčka** (Supraphon, Praha, 1982)

Chládková, B.: **První pěvecké kroky** (Supraphon, Praha, 1988)

Kolář, J.: **Intonace a sluchová výchova. Část praktická** (Praha 1980, 1989).

Kolář, J.: **Intonace a sluchová výchova. Část teoretická** (Praha 1983, 1996).

Kolář, J., Rob, J., Štíbrová, I.: **Sborový zpěv a řízení sboru I.** (Karolinum, Praha 1983, 1998, 2009)

Kolář, J., Rob, J., Štíbrová I.: **Sborový zpěv a řízení sboru II.** (Karolinum, Praha 1986, 2011) **Část praktická** (Praha 1980, 1989)

Kolář, J.: **Intonace a sluchová výchova** (Karolinum, Praha 1996)

Lacina, O.: **Problémy zpěvního hlasu** (Panton, Praha 1977)

Lýsek, F.: **Dětský sborový zpěv** (1958)

Martienssenová-Lohmannová, F.: **Vzdělaný pěvec** (nakladatelství KORA, Pardubice 1994)

Pecháček, S.: **Základy taktovací techniky** (PF UK, Praha 1994)

Pazderka, J.: **Sborová intonace** (Panton, Praha 1974)

Říha, J.: **Sborový zpěv v hodinách hudební výchovy** (Supraphon, Praha 1980)

Stašek, Č.: **ABC začínajícího sbormistra** (Supraphon, Praha 1981)

Stašek, Č. : **Hudebně pěvecký kurs pro dětské pěvecké sbory a jejich přípravná oddělení** (IPOS, Praha 2000)

Stašek, Č.: **Učíme se zpívat ve sboru** (1960)

Tichá, A.: **Hlasová výchova v dětském sboru** (2004)

Tichá, A.: **Učíme děti zpívat** (2005)

Vrchotová-Pátová, J.: **Didaktika zpěvu** (Vydavatelství Západočeské univerzity, Plzeň 1997)

4. Sborové přehlídky a soutěže

Uvádíme zde přehled významných akcí na území České republiky a kontakty na webové stránky. Tento přehled je pouze informativní, jednotlivé akce i podmínky se mohou měnit.

4.1. Školní sbory všech úrovní - přehlídky

LOMNICKÉ HUDEBNÍ JARO Lomnice nad Popelkou, duben www.place.cz/lhj

ZAHRADA PÍSNÍ Praha, duben www.zahradapisni.cz

ZLATÁ LYRA Šumperk, duben www.motyli-sumperk.cz

JIRKOVSKÁ SRDÍČKA Červený Hrádek, květen steinbachova@4zsjirkov.cz

MORAVSKOTŘEBOVSKÉ ARKÁDY Moravská Třebová, květen www.zusmt.cz/arkady.htm

VLTAVSKÉ CANTARE Český Krumlov a České Budějovice, květen lukas.holec@centrum.cz

SVĚTLO ZA LIDICE Lidice, červen www.lidice-sbory.cz

LOUČENSKÁ VLOČKA Loučná nad Desnou, listopad petcomp@seznam.cz

ROLNIČKOVÉ SVÁTKY PÍSNÍ, Praha, www.rolnicka-praha.cz

4.2. Sbory předškolních a mladších školních dětí - přehlídky

PERNÍKOVÝ FESTIVÁLEK Pardubice, duben www.kcpardubice.cz

4.3. Vyspělé dětské sbory - přehlídky

FESTIVAL SBOROVÉHO UMĚNÍ Jihlava, červen www.fsujihlava.com

PRAŽSKÉ VÁNOCE Praha, prosinec www.choirs.cz

MUSICA RELIGIOSA OLOMOUC, březen www.festamusicale.com

4.4. Školní sbory všech úrovní - soutěže

CELOSTÁTNÍ SOUTĚŽ ŠKOLNÍCH DĚTSKÝCH SBORŮ www.nipos-mk.cz

VÁNOČNÍ AKORDY Ostrava, prosinec www.vanocniakordy.cz

SVÁTKY PÍSNÍ OLOMOUC, červen www.festamusicale.com

CHRÁM I TVRZ Vsetín, duben www.dkvsetin.cz

4.5. Sborová populární hudba - soutěže

JIRKOVSKÝ PÍSŇOVAR Jirkov, říjen www.jirkovskypisnovar.cz

4.6. Vyspělé dětské sbory - soutěže

PRAGA CANTAT Praha, listopad www.bohemiafestival.cz

5. Praktické možnosti dalšího vzdělávání

Seminář klubu sbormistrů pořádaný NIPOS – ARTAMA (dvakrát ročně o víkendu, prázdninový týdenní kurz), více na www.nipos-mk.cz

Kurz sbormistrů 2012–2014 pořádaný Krajskou knihovnou v Pardubicích, info na stránkách www.nipos-mk.cz